

UOT: 070(091)

Tənzilə Rüstəmxanlı*

DEMOKRATIYA VƏ MÜSTƏQİLLİK UĞRUNDA MÜBARİZƏNİN İKİ QƏHRƏMANI

Açar sözlər: demokratiya, maarifçilik, "Əkinçi" qəzeti, əlifba islahatı, məqalə, Azərbaycanın istiqlaliyyəti

Key words: democracy, education, the newspaper "Ekinchi", the reform of the alphabet, article, the independence of Azerbaijan

Ключевые слова: демократия, просвещение, газета «Экинчи», реформа алфавита, статья, независимость Азербайджана

Mirzə Fətəli Axundzadə və Həsən bəy Zərdabi, haqlı olaraq, mətbuat və ictimai fikir tariximizin, milli özünüdərk və azadlıq uğrunda mübarizənin iki böyük əsgəri, iki sərkərdəsi sayılır. Bu bərdə çox yazılıb və yaqın bundan sonra da yazılacaq. Bu mövzuda danışarkən, şübhəsiz ilk növbədə yada "Əkinçi" qəzeti və M.F.Axundzadənin bədii və fəlsəfi yaradıcılığı, o cümlədən "Kəmalüddövlə məktubları" düşür.

"Əkinçi"nin əsas ideya istiqaməti cəmiyyəti daim əsarət və qorxu içində saxlayan, ona öz haqqını tələb etməyə imkan verməyən, despotizmə və müstəbidliyə yol açan, sivilizasiyalı dünyadan bixəbər, heç bir qayda-qanun tanımayan, insan şaqqalatmağı dövləti nizama salmağın yeganə üsulu bilən monarxiya rejiminin islah edilməsini, insanları mənəvi cəhətdən şikəst edən, ölkəni Molla Sadiğin əfsanələri ilə yuxuya verən dini xurafatın aradan qaldırılmasını nəzərdə tutan M.F.Axundzadənin təsnifləşdirdiyi, strateji hədəf seçdiyi tezislərlə yaxından səsleşir:

1. Dövlətə islahatlar keçirilməsi: feodalizmin ədalətli bir cəmiyyətlə əvəz edilməsi,
2. Parlamentin yaradılması: xalqa siyasi, cismani və mənəvi azadlıqların verilməsi,
3. Xalqın həyatını yaxşılaşdıran qanunların qəbul edilməsi,
4. Sosial problemlərin həlli istiqamətində addımlar atılması – məktəblərin, şəfəxanələrin açılması, oxuyub-yazmağın asanlaşdırılması üçün hürufatın təkmilləşdirilməsi,
5. Dünyada baş verən elmi-texniki nailiyyətlərdən ölkədə istifadə edilməsi,
6. Dinin nizama salınması.

Doğrudur, mübarizəsinə simvolik hədəf olaraq İrani və şah rejimini seçən M.F.Axundzadənin komediyalarında, povest və münşəatında, "Kəmalüddövlə məktubları"nda manevr etmək imkanı gəniş idi, İran-Çar Rusiyası arasındakı kəskin münasibətlərdən, Qafqaz siyasətində onların üz-üzə gəlməsindən istifadə edərək pədişahlıq rejiminə üz tutaraq fikirlərini sərbəst və açıq deyər, hətta inqilabi çağırışlar edə bildiyi halda, H.Zərdabi ehtiyatla, əsas fikirlərini "beynəlxalq", yaxud "təzə xəbərlər" pərdəsi arxasında gizlətməli olurdu. M.A.Axundov "Kəmalüddövlə"nin dili ilə yazırdı ki, pədişah görə "özünü ancaq vəkil-i-millət hesab eləsin və xalqın müdaxiləsi ilə qəvanın vəz etsin və parlamentlər tərtib eləsin" [1, s.45]. Sonralar öz fikir və düşüncələrində daha da irəli gedən M.F.Axundzadə qısa müddət ərzində ədalətli hökmdardan, monarxiyalı mütləqiyyətdən kəçərək inqilabçı-demokratlar səviyyəsinə yüksələ bildi. "Azadlıq və demokratiyanı anlamaqda Axundov sonralar daha da irəli getmiş və bunların baş tutmasının yalnız mövcud quruluşu dəyişməklə, cəmiyyətin əsaslarını köklü surətdə dağıtmaq və yeniləşdirmək yolu ilə mümkün olacağını dərk etmişdir. 70-ci illər Axundzadənin ictimai-siyasi baxışlarına ciddi dəyişikliklər gətirmiş, onu inqilabi məz-

* Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.

12. "Əkinçi" qəzeti, 11 iyul 1876-cı il, H.Zərdabi, 13-cü nömrə.
13. "Əkinçi" qəzeti, 29 sentyabr 1877-ci il, H.Zərdabi, son nömrə.

TWO HEROES OF THE STRUGGLE FOR DEMOCRACY AND INDEPENDENCE

Summary

The great thinker Mirza Fatali Akhundzade and Hasan bey Zardabi were really two great personalities in the history of public opinion in Azerbaijan. A key aspect of the "farmer" was to educate people in a democratic spirit and to develop progress towards a monarchical regime that kept society in constant slavery and fear and did not allow him to claim his rights, from the civilized world to the rule of law. Azerbaijani newspaper "Ekinchi" also spread the idea of women's freedom and education. Important issues in the "Ekinchi" were related to the Azerbaijani language. One of the goals of M.F.Akhundov's struggle was to change the alphabet and achieve the prosperity of the muslim peoples.

ДВА ГЕРОЯ БОРЬБЫ ЗА ДЕМОКРАТИЮ И НЕЗАВИСИМОСТЬ

Резюме

Великий мыслитель Мирза Фатали Ахундзаде и Гасан бей Зардаби действительно две великие личности в истории общественного мнения Азербайджана. Ключевой аспект «Экинчи» состоял в том, чтобы воспитывать людей в демократическом духе и развивать прогресс в отношении монархического режима, который удерживал общество в постоянном рабстве и страхе и не позволял ему требовать его прав, от цивилизованного мира до верховенства закона. Азербайджанская газета «Экинчи» также распространяла идею свободы и образования женщин. В «Экинчи» большое значение имели вопросы, связанные с азербайджанским языком. Одной из целей борьбы М.Ф.Ахундова было изменение алфавита и достижение процветания мусульманских народов.